

2002. – № 4. – Режим доступу до журн.: – <http://www.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2002-04/index.htm>.

2. Горьовий В. П. Розвиток виробничо-технічного обслуговування підприємств АПК // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 11. – С. 59–64.

3. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації / Зіновчук В. В., Молдаван Л. В., Моссаковський В. Б. та ін.; За ред. В. В. Зіновчука. – К.: Вища освіта, 2001. – 464 с.

4. Економіка і організація аграрного сервісу / Мосіюк П. О., Кристальний О. В., Сердюк В. А., Мельник С. І. та ін.; Заред. П. О. Мосіюка. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 354 с.

5. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу: Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – 382 с.

6. Виробнича інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку / Чернюк Л. Г., Антонієва Л. С., Щедрова І. М., Нікітюк М. П. – К., 2000. – 85 с.

7. Мельник Л. Ю. Аграрний сектор економіки в аспекті його матеріально-технічної та технологічної оснащеності // Агросвіт. – 2009. – № 2. – С. 2–8.

8. Грицишин М. І., Адамчук М. І. Концептуальні питання відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектору економіки України // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 4. – С. 49–53.

9. Рибчук А. В. Глобальна виробнича інфраструктура як результат розширення інтернаціоналізації господарського життя // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6(60). – С. 92–96.

10. Юрчишин В. В. До проблем майбутнього вітчизняного села і селянства // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 3. – С. 61–64.

УДК 334.012.82 : 330.341.1

І. О. Іртищєва

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У сьогоднішніх умовах жодна країна, а тим більше регіон, не може охопити все різноманіття сучасного виробництва. Тому гостро стає питання узгодження структури народного господарства з можливостями участі в
© *І. О. Іртищєва, 2008*

міжнародному розподілі праці, політикою формування виробничої структури інших країн. Особливо важлива ця проблема для малих держав з обмеженими ресурсами, що найбільше залежать від зовнішнього ринку. Через обмеженість ресурсів вони лідирують лише в небагатьох галузях. Створення новітніх технологій і підвищення таким чином мінової цінності дає змогу таким країнам задовольняти потреби суспільства за рахунок імпорту товарів. При цьому високорозвинуті галузі перетворюються в авангардні технології, які створюють основу для розвитку спряжених (допоміжних) галузей.

Г. Жарковський вказує, що в сучасних умовах НТП може реалізовуватись лише комплексно, у взаємодії і взаємовпливі всіх галузей народного господарства, через які проходять життєві цикли виробів (продукції) різного призначення і застосування [1, с. 12].

Сьогодні в регіонах та країні загалом авангардні і допоміжні технології різняться за технічним рівнем. Ця різниця характеризується і відмінностями у придатності до технічного вдосконалення. Таким чином, усередині території країни та регіонів спостерігається технологічний розрив між галузями, науково-дослідницькими закладами, передовими підприємствами і тими, що відстають у розвитку. На жаль, у міжнародному аспекті в Україні відстають у розвитку саме ті галузі та підприємства, які зайняті основними технологіями – промисловість і сільське господарство. Аналогічна ситуація спостерігається і на рівні регіонів.

Я. Побурко та Я. Пушак до основних соціально-економічних результатів регіонів відносять інвестиційно-інноваційну діяльність, яка характеризується обсягами: інвестицій в основний капітал; інвестицій у житлове будівництво; введення в дію основних фондів; введення в експлуатацію житла; освоєних інноваційних видів продукції; впровадження технологічних процесів; фінансування завдань, що виконуються в межах програм із наукової та інноваційної діяльності; виконаних наукових та науково-технічних робіт за завданнями в рамках програм з пріоритетного розвитку наукової та інноваційної діяльності [2].

Є. Моліна вказує, що інноваційний характер регіонального розвитку проявляється насамперед у розширенні переліку суб'єктів соціально-економічного розвитку регіону, формуванні нових джерел і механізмів розвитку, зміні функцій і завдань органів територіального управління, критеріїв оцінки соціально-економічної ефективності перетворень і змін [3]. Населення регіону і в першу чергу його економічно активна частина, його інтелектуальний, соціальний, інноваційний та інвестиційний потенціал стає домінуючою складовою соціально-економічного потенціалу регіону. На нашу думку, цей особистий потенціал так чи інакше має реалізовуватись через підприємства, точніше, через можливості господарського комплексу регіону.

При розробці механізмів управління соціально-економічним розвитком у регіонах необхідно враховувати багато факторів. Потрібна наскрізна розробка і планування діяльності. Проведення наукових досліджень щодо сталого розвитку на інноваційній основі потребує досконалого вивчення.

Трансформаційні процеси в аграрному секторі створили передумови для зацікавленості агроформувань в інноваційній продукції. Сільські господарі намагаються мінімізувати витрати виробництва та забезпечити його високу прибутковість.

Інноваційна діяльність – це процес, який охоплює комплекс дій від пошуку нових ідей – до втілення їх у конкретну інноваційну продукцію, тобто їх реалізації. У Законі України “Про інноваційну діяльність” вона визначена як одна із форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.

Механізм стимулювання агроформувань щодо реалізації інноваційних проектів повинен передбачати першочерговість отримання ними довгострокових кредитів на придбання технічних засобів і технологічних ресурсів, зниження податкового тиску, створення агроінноваційного фонду та регулярне наповнення інфраструктури ринку інноваціями з тим, щоб задовольняти ними потреби товаровиробників. Більшість сільськогосподарських підприємств не мають необхідних коштів для простого і розширеного відтворення, впровадження інновацій. У міру стабілізації галузі зростатиме усвідомлення необхідності прискорення розвитку науково-технічного прогресу, переходу аграрного сектору на інноваційну модель розвитку.

Інноваційні можливості регіонів безпосередньо залежать від потенціалу народногосподарського комплексу, розміщеного на їх території. Утворена за радянських часів територіальна структура народного господарства в своїй основі збереглася до теперішніх часів. А це означає, що регіони практично не мають закінчених технологічних циклів виробництва. Виняток становлять окремі підгалузі сільського господарства та промисловості, а саме ті, що утворюють агропродовольчу сферу регіонів.

Агропродовольча сфера, як правило, формується в межах регіону. Її роль полягає в тому, що комплекс підприємств, які відносяться до цієї сфери, не тільки забезпечує зростання економіки та досягнення певних фінансово-економічних результатів, але й визначає рівень і якість життя населення території.

Згідно з теоріями мотивації, біологічні потреби належать до першого рівня, а серед них найважливішою є потреба в харчуванні. Цим обґрунтовується висока роль агропродовольчої сфери економіки регіонів та країни в цілому. Товари харчування належать до товарів першої необхідності,

а витрати сімей на їх придбання займають найбільшу питому вагу в структурі сімейних бюджетів нашої країни.

Виробництво товарів харчування охоплює аграрні та промислові технології, тобто пов'язує сільське господарство з харчовою промисловістю єдиним технологічним ланцюгом. Високе значення харчової та сільськогосподарської галузей розкривається у контексті продовольчої безпеки.

О. Варченко вказує, що проблема продовольчої безпеки завжди займає провідне місце в загальній національній безпеці кожної країни, оскільки є обов'язковою умовою і передумовою соціальної та економічної стабільності держави [4]. Він зазначає, що продовольча безпека є офіційно прийнятим у міжнародній практиці поняттям, яке використовується для характеристики стану продовольчого ринку країни або групи країн, а також світового ринку. Вона розглядається як забезпечення гарантованого доступу всіх жителів планети, країни, регіону до продовольства у будь-який час і в обсягах, необхідних для активного і здорового життя.

Харчова промисловість є однією з провідних структуроутворюючих галузей української економіки [5].

І. Матюшенко та Є. Федоренко вказують, що в останні роки в Україні спостерігається значне зростання виробництва в харчовій промисловості та інших галузях, чому сприяло те, що їх продукція знаходить свого кінцевого споживача на внутрішньому ринку. В Україні – це виробництво, що цілеспрямовано витісняється високорозвиненими державами в інші країни світу [6].

С. Онисько вважає, що роль вітчизняних сільськогосподарських підприємств у продовольчому забезпеченні країни неухильно знижується. Основними виробниками сільськогосподарської продукції стали малі господарства селян [7]. Він вказує, що такі господарства відрізняються від сільськогосподарських підприємств не тільки розмірами та особливостями технологій виробництва продукції. Це зовсім інший соціально-економічний тип господарства, для якого характерна натуральність виробництва, орієнтованого на продовольче забезпечення господарюючої сім'ї. Лише незначна кількість таких господарств має товарний характер.

Ми не можемо погодитись з С. Онисько стосовно основ діяльності малих господарств населення, адже у південних регіонах України сьогодні все частіше зустрічається розподіл і спеціалізація сільських населених пунктів за видами вироблюваної в малих господарствах продукції, існують навіть спеціалізовані ринки (відомі далеко за межами регіону і навіть країни), що концентрують їхню продукцію. Особливо це стосується овочівництва та вирощування фруктів.

В. Чеботарьов розглядає структуру АПК як складну багаторівневу систему явищ та відносин відтворення [8]. Її зміст найбільш повно розкриває сукупність процесів у функціонально-галузевій, матеріально-речовій і соціально-економічній сферах. Сучасна структура агропромислового виробництва України характеризується диспропорційністю та незбалансованістю глибинного характеру.

Однією з головних проблем агропродовольчої сфери, на нашу думку, є узгодження інтересів та забезпечення поєднання потужностей підприємств малого й середнього бізнесу, що діють у сфері АПК, та великих підприємств харчової промисловості, які входять до складу харчових монополій.

У сучасній науковій літературі при розгляді інноваційної складової розвитку регіональної економіки дослідники акцентують увагу на малому бізнесі. Л. Безчасний вказує, що особливістю сучасного ринку є посилення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу, які проявляють більшу гнучкість, адаптивність, винахідливість [9].

В. Гриньова та О. Ястремська зазначають, що механізм реалізації стратегічних програм економічного зростання має враховувати, зокрема, підтримку малого та середнього бізнесу [10].

Втім досвід останніх років показує, що малі підприємства у сфері виробництва продовольства втрачають свої позиції. Прикладом цього може бути стрімке скорочення консервних виробництв у південних регіонах України у зв'язку з процесами інтернаціоналізації виробництва. Посилення впливу харчових монополій призводить до поглинання малих підприємств або припинення їхньої діяльності.

О. Задорожня вказує, що при будь-яких механізмах господарювання має бути реалізований єдиний алгоритм господарських реформ:

1) визначення вихідного ресурсного потенціалу суспільного виробництва по основних галузях та групах виробництв;

2) розробка пріоритетних цілей структурних реформ на ранній період, виділення галузей виробництв, регіонів, розвиток яких необхідно стимулювати в першу чергу;

3) виявлення обсягів ресурсів, необхідних для прискореного розвитку виділених галузей і виробництв під розрахований об'єм їх продукції протягом розрахованих строків;

4) розробка заходів, необхідних для ресурсного забезпечення галузей [11].

В. Гусев зазначає, що одним з головних заходів державної інноваційної політики щодо інноваційної реструктуризації національної економіки має стати сприяння створенню ефективних у сфері інноваційної діяльності транснаціональних вертикально інтегрованих структур (таких, як промислово-фінансові групи) на галузевому рівні і горизонтально

інтегрованих (промислові кластери) – на регіональному, які мають стати центрами міжнародного трансферу передових технологій, а також залучення інвестицій і венчурного капіталу [12].

У зв'язку з цим цікаву думку висловлює Б. Титаренко. Він стверджує, що в Україні в принципі є широкі можливості для створення регіональних комплексних інноваційних компаній, які у співпраці зі спеціалізованими компаніями сприятимуть покращенню економічного стану депресивних регіонів [13]. Ми вважаємо, що ця ідея має певний сенс, однак реалізація тієї чи іншої моделі інноваційного розвитку економіки регіону вимагає більш широкого погляду на проблему, оскільки не всі питання можуть бути вирішені ефективно на рівні регіону. Окремі міжгалузеві виробничі комплекси поширюють свій вплив за межі регіону, а отже, необхідне створення інноваційної структури на державному рівні, що комплексно здійснюватиме стимулювання інноваційного розвитку регіонів і забезпечить узгодження їх інтересів.

Головною причиною відставання у розвитку галузей економіки і регіонів України є відсутність цілісної довгострокової науково-технічної стратегії. Вона повинна базуватися на глибокому економічному аналізі всіх складових науково-технічного потенціалу на різних рівнях управління НТП і враховувати перспективні тенденції соціально-економічного розвитку.

В. Новицький також вказує на недоліки управління реалізацією цілісного інноваційно-інвестиційного циклу “наука–технологія–виробництво”, а саме розмежованість його етапів та застарілу схему, якій бракує інформаційного забезпечення [14].

Серед заходів державної інноваційної політики на сучасному етапі ключове значення мають наступні:

- розробка і реалізація державних науково-технічних та інноваційних програм;
- стимулювання інвестицій приватного сектору в НДКР;
- концентрація ресурсів суспільства на вирішення найбільш актуальних науково-технічних проблем;
- збільшення фінансування наукових досліджень;
- підтримка малого та середнього інноваційного бізнесу;
- заохочення імпорту передових технологій;
- удосконалення нормативно-правової бази інноваційної діяльності;
- міжнародне співробітництво у сфері інноваційної політики;
- державна координація та інформаційна підтримка дій агентів інноваційного процесу;
- державний контроль за реалізацією інноваційної політики на центральному, галузевому та регіональному рівнях.

Отже, в державній інноваційній політиці суттєва роль відводиться розвитку наукової сфери. Тільки досягнення науки дають можливість удосконалювати традиційні товари, створювати нові технології. Тому однією з умов активізації інноваційних процесів в агропродовольчій сфері є відродження та розвиток вітчизняної аграрної науки.

Нині в аграрній науці України існують проблеми, пов'язані з виїздом за кордон наукових кадрів, зношенням матеріально-технічної бази та ін., вирішення яких потребує збільшення обсягів державного фінансування цієї сфери.

Суттєвою перешкодою розвитку інноваційних процесів є відсутність оперативної системи доведення наукових знань до конкретних товаровиробників. Для її усунення слід створити нові проміжні ланки між виробниками і споживачами науково-технічної продукції. Із світового досвіду відомі численні варіації таких інститутів – інформаційно-консультаційні служби різних рівнів, біржі науково-технічної продукції, постійні і тимчасові виставки науково-технічних досягнень, банки даних про інтелектуальну власність, комунікаційні майданчики, семінари, конкурси, ярмарки інноваційно-технологічного спрямування тощо.

На стадії переходу до інноваційної моделі розвитку в системі розповсюдження нових знань структуроутворюючу роль мають відіграти державні служби консультацій, які в подальшому поступово перетворюються на координуючі центри мереж недержавних консалтингових фірм.

До інших важливих державних завдань у сфері активізації інноваційних процесів відносяться організація науково-технічної, економічної, маркетингової експертизи розробок і підготовка кадрів для інноваційного процесу.

Послуги системи державної експертизи інноваційних проектів, що формується в Україні, є недоступними для багатьох новаторів. Тому доцільно поставити питання про здійснення експертизи за рахунок бюджетних коштів, наприклад, включивши їх у межі фінансової підтримки інноваційних та інвестиційних проектів за рахунок коштів державного бюджету.

Вирішення кадрової проблеми є необхідною умовою залучення в господарський оборот результатів науково-технічної діяльності. Як свідчить досвід багатьох країн, одним з основних факторів успішного просування розробок є не стільки ефективність технологічних рішень, скільки рівень організації менеджменту на всіх етапах – від науково-дослідної роботи до продажу нового продукту. В Україні, на жаль, відчувається дефіцит фахівців з інноваційного менеджменту та маркетингу, які знають специфіку роботи з новаторськими ідеями, венчурними інвестиціями, новим продуктом і новими ринками.

На підставі викладеного можна стверджувати, що сьогодні інноваційна політика повинна спрямовуватися на створення економічних, правових, організаційних основ для розвитку інноваційної діяльності в галузях економіки, забезпечення ефективного використання результатів науково-технічного прогресу, підвищення конкурентоспроможності продукції, вирішення завдань соціально-економічного розвитку.

Створення ефективної інноваційної економіки повинно бути стратегічним напрямом розвитку агропродовольчої сфери в ринкових умовах. Лише виважена державна інноваційна політика дасть змогу досягти поставлених цілей інноваційного розвитку аграрного сектору і зайняти гідне місце у світовому економічному просторі.

Література

1. Жарковский Г. М. Ускорение НТП и качество продукции. – М.: Знание, 1988. – 64 с.
2. Побурко Я., Пушак Я. Интегральні оцінювання результатів соціально-економічної діяльності регіону: методологічний підхід // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 66–73.
3. Молина Е. В. Инновационные технологии и социально-экономического потенциала региона в условиях открытой экономики // Экономические инновации. – 2003. – Вып. 14. – С. 24–30.
4. Варченко О. К вопросу соединения государственного и рыночного регулирования продовольственной безопасности // Экономика Украины. – 2004. – № 7. – С. 53–59.
5. Заинчковский А., Дейнеко Л., Савчур-Шекмар Н. Региональные проблемы развития пищевой промышленности // Экономика Украины. – 1995. – № 11. – С. 94–95.
6. Матюшенко И., Федоренко Е. Проблемы инновационного развития Украины на современном этапе // Экономика, финансы, право. – 2002. – № 3. – С. 11–12.
7. Онисько С. Деякі питання розвитку агропромислового виробництва // Економіка України. – 2002. – № 9. – С. 59–65.
8. Чеботарев В. Структура АПК и формирование инновационной политики ее трансформации // Экономика Украины. – 2003. – № 4. – С. 55–60.
9. Безчастный Л. О механизме мотивации к научной и научно-технической деятельности в условиях рыночной экономики // Экономика Украины. – 1995. – № 8. – С. 15–23.
10. Гриньова В., Ястремська О. Особливості регіонального управління інвестиційною діяльністю в сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2003. – № 3. – С. 170–174.

11. Задорожная О. О структурно-инвестиционной политике в условиях перехода к рынку // Экономика Украины. – 1995. – № 4. – С. 82–84.

12. Гусев В. Государственная инновационная политика: аспект интернационализации // Экономика Украины. – 2003. – № 6. – С. 77–84.

13. Титаренко Б. До питання про складові інноваційної діяльності // Економіст. – 2005. – № 12. – С. 66–67.

14. Новицький В. Новий етап реформування промисловості України // Реформування промисловості України. Погляд у XXI століття. Збірник матеріалів V пленуму-конференції. Спілка економістів України / Відп. ред. М. Герасимчук. – К.: Аванпост-прім. – 2001. – С. 7–14.

15. Данилишин Б., Чижова В. Научно-инновационное обеспечение устойчивого экономического развития Украины // Экономика Украины. – 2004. – № 3. – С. 4–11.

УДК 338.43 (477) (043)

© О. М. Журкану, 2008

О. М. Журкану

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ТА ПРОПОРЦІЇ

Важливість дослідження функціонування сільського господарства як складової господарчого комплексу визначається його місцем у національній економіці, змістом і характером економічних та соціальних функцій. Сільське господарство відіграє важливу роль у формуванні темпів економічного зростання. Аграрні виробники гарантують продовольчу безпеку країни та роблять значний внесок в експортні товаропотоки.

Дослідженню сільського господарства як складової економічної системи України, питанням оцінки, формування структури та використання виробничого потенціалу присвячені праці вітчизняних учених-економістів: С. І. Дем'яненка, І. І. Лукінова, О. М. Могильного, О. М. Онищенко, Б. Й. Пасхавера, П. Т. Саблука [1, с. 88], В. О. Точиліна, В. М. Трегобчука, О. М. Шпичака, А. Е. Юзефовича, В. В. Юрчишина. Вагомим внеском у розвиток макроекономічних досліджень, взаємозв'язків між окремими складовими економіки є праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Є. Гайдар, А. Гальчинський, В. Геєць, Дж. М. Кейнс, В. Леонт'єв.

Взаємовідносини сільського господарства і промисловості завжди були однією з найважливіших проблем пропорцій національної економіки.

© О. М. Журкану, 2008